

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

SZEMLE

KIADJA

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

11. évfolyam

1965

4 szám.

Iszlai Zoltán

AZ 1964. ÉVBEN VÉGZETT HELYBENOLVASÁSI (OLVASÓTERMI) FELMÉRÉS EREDMÉNYE

A helybenolvasás - amely a folyóiratbeszerzéssel, a tájékoztató-szolgálat, általában a városi könyvtári helyi szolgálattal, ujabban pedig a bibliográfiai műhellyel kapcsolatos részletkérdések kapcsán, tehát egyre több szempontból kerül napirendre, a korszerű közművelődési könyvtár működésének egyik alapproblémája. Helyzetének dokumentált, reális körvonalazása maga után vonhatja tervszerű javítását, részletkérdéseinek végleges megoldását, vagy a megoldás jogos szorgalmazását. A vizsgálat ezért több szempontból, több irányból indult ki. Egyesítette magában a kérdőíves és egyéni tapasztalatszerző módszereket.

A vizsgálat elvégzéséhez - tipikusan helyi szolgáltatásról lévén szó - a településeket 4, azonos nagyságrendi csoportba soroltuk. Megállapítottuk, hogy az 5 ezer lakoson aluli - önálló könyvtáros nélküli és elégtelen nyitvatartású könyvtárral rendelkező községekben - a felmérést egyelőre nem érdemes elvégezni. Az 5-10 ezer lakos közti települések vizsgálatakor kitűnt, hogy

ez a feltevés jogos volt. Ugyanis még ebben a településnagyságrendi csoportban is sovány, és csak jóakarattal általánosítható eredményeket kaptunk.

Az 5-10 ezer lakosu települések könyvtárai közül a kérdőívet*, valamint a meglévő könyvek kijelölésére szolgáló járási stb. kézikönyvtárjegyzék egyoldalasan sokszorosított példányait 24 könyvtárba, minden megyéből átlagosan egybe küldtük el. Ez a kérdéses települések 15 százalékára terjedt.

A 10-20 ezer lakosu települések esetében 24 könyvtárba, a települések 30 %-ába, a 20-50 ezer lakosu településeknél 22-be, (8 megyei és 14 járási, városi), a hasonlók 70 %-ába, végül - Budapestet kivéve - valamennyi 50 ezren felüli városba (11), a települések 100 %-ába küldtünk kérdőívet* és jegyzéket. (Az írásos válaszok bevárása mellett a megyék módszertani felelőseivel beszélgettünk az általuk tapasztalt helyzetről és jónéhány - egyéb célból történt - kiszálláson kísértük figyelemmel a helybenolvasás problémáinak alakulását.)

A megadott határidőre, 1964 augusztusára - a könyvtárak érdektelenségére jellemzően - kevés válasz érkezett, ezért a felkérő levelet újból meg kellett ismételni. A vizsgálatot 1964 októberében zártuk le.

1. A kérdőív szétküldése és felhasználhatósága

E fejezet a felmérés külön terméke. Jellemző képet ad arról, hogy a könyvtárak saját munkájuk elemzése iránt közömbösek, vagy tehetetlenek olyan feladatokkal szemben, amelyek a hétköznapi rutintól eltérnek. (Mégegyszer hangsúlyozzuk: kétszeri felszólítás és határidő-meghosszabbítás utáni helyzet "eredményéről" van szó.) Ezt az alábbi táblázat tükrözi.

Településnagyság	Kiküldve	Nem választott	Nem töltötte ki	Kitöltötte
5-10 ezer lakos	24	5	15	4
10-20 ezer lakos	24	4	11	9
20-50 ezer lakos	22	2 (Karcag, Kaposvár)	11	9
50 ezer felett	11	1 (Székesfehérvár)	3 (Kecskemét, Nyíregyháza, Tatabánya)	7

*A kérdőív a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban megtekinthető 4-1985 raktári jelzeten.

A nemleges válaszok oka: vagy arra hivatkoznak, hogy nincs olvasótermük, vagy hogy nincs idő - a túlzottan sok munka miatt - a kérdőívek kitöltésére. Néhány könyvtár - amely a kérdőívet kitöltötte, a kézikönyvtári katalógus kijelölését mellőzte.

A valóban felmért - összesen 29 - könyvtár a következő:

5- 10 ezer lakos: Csurgó, Edelény, Ercsi, Tiszalök
(4 könyvtár)

10- 20 ezer lakos: Ajka, Gödöllő, Kalocsa, Kunszentmárton, Lajosmizse, Nádudvar, Nyirbátor, Szarvas, Tiszafüred

20- 50 ezer lakos: Békéscsaba, Dunaujváros, Eger, Esztergom, Gyöngyös, Salgótarján, Szekszárd, Szolnok, Vác

50 ezer lakos fölött: Debrecen, Győr, Hódmezővásárhely, Miskolc, Pécs, Szeged, Szombathely

2. Az egyes csoportok nagyságrendjét jellemző összesített és átlagadatok

A következő adatok az egyes csoportokban létrejött átlagszámok nagyságrendjének értékelésére szolgálnak. Az országos átlag szerint 1963 végén 1000 la-

Települési csoport	Összes lakosok száma (kerekített)	Összes olvasók száma (1963) (kerekített)	Állományuk száma (1963) (kerekített)
5- 10 ezer lakos (4 könyvtár)	26 500	3 500	52 500
Átlag	6 625	875	13 125
10- 20 ezer lakos (9 könyvtár)	126 000	13 500	121 000
Átlag	14 000	1 500	13 444
20- 50 ezer lakos (9 könyvtár)	301 500	26 000	406 500
Átlag	33 500	2 888	45 166
50 ezren felüli lakos (7 könyvtár)	677 000	34 500	676 500
Átlag	96 714	4 928	96 642

kosra 910 könyv, illetve 138 olvasó esett. A felmért könyvtárak megfelelő csoportjai szerint 1000 lakosra 2100 könyv, illetve 130 olvasó, 900 könyv, illetve 107 olvasó, 1300 könyv, illetve 115 olvasó, valamint 100 könyv, illetve 20 olva-

só jutott. Az utóbbi adat nem reális, mert a városi fiokriálózatok állományát és az általuk ellátott olvasói létszámot nem tartalmazza.

A felmérés eredményeit (a kérdőív adatainak sorrendjében) a négy nagyságrendű könyvtár csoport feleleteinek összehasonlításával foglaljuk össze. Egyes esetekben számszerű, más esetekben - amikor erre nincs szükség - jelzésszerű eredményt kapunk. (Az adatokat teljes terjedelmükben település-nagyságonként feltüntető táblázatok a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban tanulmányozhatók. Raktári jelzet: 4-1985.)

3. A helybenolvasás helye, olvasóterem, fajtái, klubövezet

Helybenolvasásra szolgáló helységek	5-10 ezer lakos	10-20 ezer lakos	20-50 ezer lakos	50 ezren felüli lakos	Összesen
Kutató olvasóterem	-	-	-	1	1
Külön klubövezet	1	3	2	1	7
Külön olvasóterem	1	2	4	5	12
Csendes szabadpolcos térben olvasóterem	1	3	1	1	6
Elszórt olvasóhelyek	2	5	4	4	15
Közös olvasóterem más intézményekkel	-	-	1	1	2
A városban egyéb helybenolvasási lehetőség van	2	1	4	6	13
A városban nincs egyéb helybenolvasási lehetőség	2	8	5	1	16

A táblázat nem összesíthető - ugyanis egy könyvtárban előfordulhat több-fajta helybenolvasási lehetőség is.

A táblázatból kitűnik - az általános helyhiányt jelezve - , hogy:

a/ kutató-olvasóterem, vagy kutatószoba közművelődési könyvtárainkban általában nem létezik,

b/ klubövezet egyelőre leginkább a 10 és 50 ezer lakosu községekben és városokban ismert. Több helyen (pl. Esztergomban) ez az egyetlen helybenolvasási lehetőség,

c/ a szabadpolcos tér csendes részébe egyelőre kevesen telepítettek olvasótermet,

d/ a szabadpolcos kölcsönzés elterjedésével tért hódítanak az "üldögélő" helyek. A probléma itt abban van, hogy nem minden könyvtárban lehet lapozga-

tás közben a polcok között leülni, vagy - ellenkezőleg: mint pl. Csurgón, Ercsi-
ben, a lapozgató-helyek pótolják az olvasótermet is. Feltűnő ezenkívül,

e/ hogy a 10 és 50 ezer lakos közti városokban a közművelődési könyv-
tár többnyire az egyetlen helybenolvasási lehetőséget nyújtó intézmény.

4. Az olvasóhelyek száma

Olvasóhelyek száma	5-10 ezer lakos	10-20 ezer lakos	20-50 ezer lakos	50 ezren felüli lakoson	Összesen
40 helyen felül	-	1	1	4	6
20-40 hely között	1	2	4	3	10
10-20 hely között	3	4	4	-	11
1-10 hely között	-	2	-	-	2
Egy könyvtárra eső átlag helyszám	28,7	31	26,2	40	29

a/ 40 férőhelyen felül - tehát (2 órás ott-tartozkodást és 8 órás nyitvatar-
tást véve alapul) napi 160 embert befogadó ülőhellyel - a felmérték közül mind-
össze 6 könyvtár rendelkezik.

b/ A 10-20 ülőhelyes kategória az 5 és 50 ezer lakosú városokban a
leggyakoribb a könyvtárak között, tekintet nélkül a település nagyságára.

c/ Az egy könyvtárra eső átlag ülőhelyszám nem mutat összefüggést a
szükséglettel, a település nagyságával. Ahol egyáltalán van ülőhely, ott nagy-
jából mindenhol ugyanannyi, kivéve a nagy (megyei) könyvtárakat.

(A városokban lévő összes férőhelyek számát - bár kérdőívünkben az a-
datot számszerűleg is bekértük - nem tudjuk megbízhatóan megadni, mert - sze-
mélyes látogatások közben kitűnt - az adatkérő lapok egyrészét nem pontosan,
hanem hozzávetőleges számokkal töltötték ki.)

5. Az olvasóhelyek megvilágítása

Világítástípus	5-10 ezer lakos	10-20 ezer lakos	20-50 ezer lakos	50 ezren felüli lakoson	Összesen
Csak mennyezeti	4	8	8	6	26
Mennyezeti és asztali	-	1	1	1	3

Az olvasóhelyek megvilágítása országosan elhanyagolt kérdés. Eb-

ben egyetlen könyvtár típus sem kivétel. Nyilvánvaló, hogy kényelmes, hosszú tartzkodásra alkalmas olvasóhely az, ahol - a szem kifáradásától függően - lehetőség van még egy fényforrás bekapcsolására, amely az esetleges árnyékokat is kiküszöböli. (Tapasztalatunk szerint ugyanis árnyékmentesnek nevezhető világítás egyedül az új építésű (2-3 éves) könyvtárainkban van. Ezeket - éppen az építés időszakában lévén - nem lehetett megvizsgálni.)

6. Tárlok, folyóiratkiállító butorok, kézikönyvtári állványok, szekrények

Butortípus	5-10 ezer lakos	10-20 ezer lakos	20-50 ezer lakos	50 ezren felüli lakos	Összesen
Kiállítási tárló van	2	4	7	6	19
Kiállítási tárló nincs	2	5	2	1	10
Folyóirat-kiállító van	3	7	8	6	24
Folyóirat-kiállító nincs	1	2	1	1	5
Évközi folyóirat tárló van	1	3	1	5	10
Évközi folyóirat tárló nincs	3	6	8	2	19
Olaszótermi kézikönyvtári állvány van	3	7	7	7	24
Olaszótermi kézikönyvtári állvány nincs	1	2	2	-	5
Olaszótermi kézikönyvtári szekrény van	1	4	6	2	13
Olaszótermi kézikönyvtári szekrény nincs	3	5	3	5	16

a/ A felmérés előtt szinte valószínűtlennek tűnt, hogy egyáltalán akad olyan önálló könyvtár, ahol nincs kiállítási tárló, mégis 29 könyvtárból 10 ilyen.

b/ A folyóiratkiállító-állványokkal jobb a helyzet. Ennek az a magyarázata, hogy az ötvenes évek elején készült szabványtípust még kisebb könyvtárak is megvették. (Ezt a nem önálló könyvtárakban tett látogatások is igazolják.)

c/ Az évközi folyóirat-tárolásra szolgáló szekrény, vagy szekrényrész sok könyvtárban ismeretlen (29-ből 19-ben). Ennek a tapasztalat szerint sokszor az a következménye, hogy az egyes folyóiratszámok elvesznek és az ilyen módon hiányossá vált évfolyamokat nem lehet bekötni.

d/ Olvasótermi kézikönyvtár elhelyezésére szolgáló butor (vagy állvány,

vagy szekrény) mindenütt van. Érdekesség - a régebbi, szigorú olvasótermi feltételeket bizonyítja, hogy a kézikönyvek aggályosabb őrzését szolgáló szekrények milyen nagy számban fordulnak elő (29-ből 16 helyen).

7. Az olvasói butorzat

Azt vizsgáltuk, hogy melyik asztaltípus dominál a butorok között.

Asztaltípus	5-10 ezer lakos	10-20 ezer lakos	20-50 ezer lakos	50 ezren felüli lakos	Összesen
Négyszemélyes és kisebb olvasói asztalok	2	9	7	5	23
Négyszemélyesnél nagyobb olvasói asztalok	-	2	3	2	7
Klubasztalok	3	2	3	4	12
Nincs asztal	-	-	-	-	-

Természetes, hogy olyan hely nincs, ahol az olvasásra kizárólag csak ülőhelyek szolgálnak. Jó, hogy a legtöbb könyvtárban a nagyobb kényelmet biztosító négyszemélyes, vagy ennél kisebb asztalok megtalálhatók (29-ből 23-ban). A klubasztalok viszonylag kis száma a klubövezetek, beszélgető sarkok hiányával magyarázható. Arra figyelmeztet, hogy a könyvtár az otthonosság érzését még kevésbé biztosítja olvasóinak.

8. Az olvasótermi kézikönyvtár nagyságcsoportok szerint

Nagyságcsoport	5-10 ezer lakos	10-20 ezer lakos	20-50 ezer lakos	50 ezren felüli lakos	Összesen
500 kötetten felül	-	2	7	7	16
200-500 kötet	2	2	1	-	5
100-200 kötet	2	3	1	-	6
Kézikönyvtár 100 kötet alatt, vagy nincs	-	2	-	-	2

A 29 könyvtárból 6-ban 100-200 körüli a kézikönyv-anyag. Ez az önálló könyvtári tanácsadó-felvilágosító szolgáltatás követelményeit nem elégíti ki. (A KMK kézikönyvtári mintakatalógusa az albumok, táblázatok, klasszikus művek

[az un. prézens anyag] stb, felvétele nélkül is 350 tételt tartalmaz a legalapvetőbb tájékoztatói könyvekből.)

9. A kézikönyvtár tartalom szerint

Tartalmi csoportok (kötetben)	5-10 ezer lakos			10-20 ezer lakos			20-50 ezer lakos			50 ezer feletti lakos		
	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb
Társadalomtudomány	53	103	18	59	176	12	267	364	46	385	592	312
Természettudomány	18	21	14	33	72	10	100	220	13	249	541	101
Nyelv, irodalom, művészet, sport	140	305	56	148	375	43	520	1675	65	823	1433	343
Mezőgazdaság	6	16	2	6	15	4	41	203	5	59	148	4
Alkalmazott tudomány	6	11	7	12	24	1	57	200	5	260	828	19
Általános művek	43	96	13	75	157	21	175	477	60	200	398	29
Ebből kivéve: Speciális célú részleg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	330	1299	641

a/ A társadalmi szükségletekhez (a színvonalas olvasószolgálati munkához) képest, az utóbbi évek nagyarányú rábeszélése és utasításai ellenére is fontos tudománysszakok kézikönyvei aránytalanul vannak képviselve. Vonatkozik ez elsősorban a mezőgazdaságra, mégpedig minden egyes könyvtártípusban - ezt mutatja a 6-6-41-59 sorban nehezen emelkedő átlag, még inkább a 2-4-5-4 (Szeged!) sorban megnyilvánuló legkisebb kötetszám.

Ötletszerű gyűjtésre mutat e területen, hogy 10 ezer lakos alatt a legnagyobb kötetszám nagyobb, mint a 10 ezer lakos feletti csoportban.

Ugyanez a helyzet, de - főleg a 20 ezer lakoson felüli városok könyvtárainak lassan irányítvá változtató gyűjtőmunkája miatt - enyhébben mutatkozik meg az alkalmazott tudományok csoportjában.

b/ Feltűnőek a nyelv-irodalom-művészet szakcsoport magas számai a műfaji csoportokon belül, minden lakosságcsoportban. (Pl. 1675: Békéscsaba, 1433: Debrecen.) Ez a könyvtárak "humán beállítottságu" gyarapításának továbbélése.

10. A kézikönyvtár nyelvi megoszlása

A kézikönyvtár nyelvi vizsgálata látszatra nem sok tanulságot ígér, hiszen köztudomású, hogy az idegen nyelvű könyvek vásárlása a vidéki tanácsi könyv-

tárakban 4-5 éves multra tekint vissza és a rendszeres tájékoztatás a beérkezett idegen nyelvű könyvekről még nagyvárosi könyvtárakban is hiányzik.

Nyelvi csoportok (kötetben)	5-10 ezer lakos			10-20 ezer lakos			20-50 ezer lakos			50 ezer lakos felett		
	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb
Magyar	249	254	84	260	647	120	1044	2872	231	1166	2492	486
Német	1	1	-	3	8	-	41	172	-	211	434	38
Angol	-	-	-	-	2	-	10	55	-	21	67	5
Orosz	14	24	-	28	62	-	42	173	-	59	91	48
Egyéb	2	8	-	3	18	-	25	157	-	44	116	20
Összes	266	548	111	294	732	120	1160	3092	231	1501	3082	672

Az idegen nyelvű művek közül általában a német nyelvű kézikönyvek fordulnak elő nagyobb számban, de a kisebb könyvtárak felé haladva az orosz kerül tulsúlyba (42-28-14 átlaggal). Az angol nyelvű kézikönyvek száma elenyésző.

A kézikönyvtár nyelvi megoszlásának vizsgálata is a gyűjtés esetlegességét és ötletszerűségét dokumentálja. Ugyanolyan nagyságrendű városok könyvtáraiban lehetséges 434 és 38 német, 67 illetve 5 angol és 91 illetve 48 orosz nyelvű kézikönyv. Ha nagyságrendben lejjebb haladunk, még inkább szemünkbe tűnik a gyűjtés szubjektivitása. 172 és semmi német, 55 és semmi angol, 173 és semmi orosz a 20-50 ezres nagyságcsoportban.

11. A kézikönyvtár megoszlása műfaj szerint

Műfaj	5-10 ezer lakos			10-20 ezer lakos			20-50 ezer lakos			50 ezer feletti lakos		
	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb
Bibliográfia, lexikon	45	83	24	90	199	44	169	560	22	196	472	37
Történelmi összefoglalók	49	99	9	50	191	10	112	330	21	240	649	63
Elméleti alapvetések	30	78	14	49	108	9	438	1820	36	460	1269	122
Gyakorlati tájékoztatói segédletek (pl. címár, statisztikák, névmutató)	32	59	38	24	62	7	122	297	5	301	837	34
Képzőművészeti albumok (fényképgyűjtemények, térképek)	61	110	1	36	48	2	148	309	6	239	622	61
Antológiai, gyűjtött sorozatokba tartozó művek	30	89	3	11	91	3	80	162	5	201	774	27
Klasszikusok	19	51	6	11	33	3	143	439	12	58	166	29

Általánosítható tanulságok:

a/ A kézikönyvtári gyarapításban a mutatós könyvek gyűjtése érvényesül (képzőművészet). Sok helyütt ezek a prézens művek képviselik a "kézikönyv"-et.

b/ Ugyanakkor legtöbb helyen elhanyagolt a klasszikus irodalom egyedi gyűjtése. Ezt az antológiák nagyobb számaival szembeállítva jól érzékelhetjük: 30:19; 31:11; 201:58; csupán a 20-50 ezer lakosu csoportban 80:143.

c/ A kisebb könyvtárakban a gyakorlati tájékoztatási segédletek és a történeti összefoglalók számsorának összevetése az előbbieket háttérbeszorulását mutatja. (49:32; 50:24). A nagyobbakban javul az arány, ez nemcsak az átlagszámokban (amely a nagyságrend miatt lehet nagyobb), hanem a százalékszámokban is kifejezésre jut. (19:13 % az 50 ezer feletti csoportban).

d/ A gyűjtés koordinátlanságára és szubjektivitására mutat az egyes csoportokon belül az átlagszámtól és a legnagyobb-legkisebb számtól való eltérés a műfaji csoportokban. Jellegzetes példa: a gyakorlatias gyűjtőpolitikát folytató Győr (legnagyobbként a bibliográfiák, elméleti alapvetések és gyakorlati segédletek között szerepel) és a történeti beállítottságu Debrecen (a történeti csoporton kívül a klasszikusokat itt gyűjtik legnagyobb számban), ellentétet képviselnek a gyűjtésben, amit csak részben magyaráz a nagy városi könyvtár régi anyagának beolvasztása Debrecenben. Az újabb gyűjtésű kézikönyvtárak általában is használhatóbbak a régebbieknél. Győr, Szombathely, Békéscsaba, Szolnok műfajilag egyenletesebb eloszlású, a tájékoztatást gyakorlatiasabban szolgáló kézikönyvtára példa erre.

e/ A kézikönyvtár általános szegénysége természetesen érezteti a hatását az egyes műfajcsoportoknál is, példa erre Gyöngyös a maga 231 kézikönyvével, vagy Salgótarján 377-tel (!). Kitűnik, hogy egy bizonyos alapköltségen túl lehet csak megfelelő gyűjtőmunkát végezni. Békéscsaba pl. alig érzi meg a több mint 300 képzőművészeti album beszerzésének kétségkívül magas költségét, mert ez egész kézikönyvtárának csupán 10 %-át teszi ki, Salgótarján a 76 darabbal ugyanennek 20,1 %-át emészti fel, főleg a bibliográfiák és a gyakorlati segédletek rovására, amelyek mégiscsak fontosabb tájékoztató eszközök az albumoknál.

12. A hírlapok és folyóiratok nagyságcsoportok szerint

Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a 29-ből 15 könyvtárban 100 folyóirat alatt van a folyóiratállomány. Ez nem teszi lehetővé az önálló könyvtár minimális

Nagyságcsoport	5- 10 ezer lakos	10- 20 ezer lakos	20- 50 ezer lakos	50 ezren feletti lakos
200- on felül	-	-	2	5
100- 200 között	1	1	3	2
50- 100 között	1	4	4	-
10- 50 között	2	4	-	-

folyóiratszolgáltatási kötelezettségének teljesítését. (A folyóiratutmutató járási könyvtári mintajegyzéke is 130 folyóirattal számol alapkövetelményként.) A legrosszabb ilyen szempontból a helyzet a 10-20 ezer lakosú városoknál és községeknél. (9-ből 4-ben a folyóiratok száma csak 10-50 között van.)

13. A hirlapok és folyóiratok nyelv szerint

Nyelvi csoport	5-10 ezer lakos			10-20 ezer lakos			20-50 ezer lakos			50 ezer lakos felett		
	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb
Magyar	56	104	12	50	105	3	117	174	68	248	351	135
Német	-	1	-	1	2	-	14	43	-	50	97	3
Angol	-	-	-	-	-	-	3	12	-	17	42	2
Orosz	-	1	-	1	2	-	7	18	-	26	43	6
Egyéb	1	3	-	1	2	-	9	38	-	21	33	4

A táblázat a következő tanulságokat rejti magában: 50 ezer lakosig a könyvtárakban alig van jelentős idegen nyelvű folyóiratállomány. (A javaslati jegyzék* sem tartalmaz nagymennyiségű külföldi folyóiratot.) Egyes megyei könyvtárak (Békéscsaba, Salgótarján, Eger) kiemelkednek a 20-50 ezres csoportból, az átlag ennek ellenére alacsony. Gyöngyösön meglepetésszerűen nincs idegen nyelvű folyóirat. Ez az egyes helyeken meglévő igénytelenségre figyelmeztet.

Az egyenetlenség az 50 ezer fölötti lakosú városokat ellátó nagy megyei könyvtáraknál is megmutatkozik, egyrészt az átlagtól való eltérésben fölfelé és lefelé, másrészt az ilyen arányokban: német 97:3 (Pécs:Debrecen), angol: 42:2 (Miskolc: Debrecen), orosz 43:6 (Pécs: Debrecen), egyéb: 33:4 (Szeged: Debrecen). Ez a felsorolás azért is figyelmeztető, mert Debrecen a második legnagyobb egyetemi város az országban, s az egyetemi könyvtár a "városi olvasókat" - kevés kivétellel - nem fogadhatja.

* ISZLAI Zoltán - VARSÁNYI Endréné: Hirlapok és folyóiratok beszerzése és kezelése közmuvelődési könyvtárakban. Bp. 1965, 43-46. p. / A Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványai, 10./ - A Könyvtártudományi Szakkönyvtárban meglévő példány raktári jelzete: 3-2441:1-4

14. Magyar folyóiratok műfaj szerint

Műfaj	5-10 ezer lakos			10-20 ezer lakos			20-50 ezer lakos			50 ezer feletti lakos		
	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb	Átlag	Legnagyobb	Legkisebb
Napi-, heti-, hírlap	7	12	3	7	15	3	13	20	5	22	42	7
Szórakoztató, képes folyóiratok, sportlapok	15	28	7	8	22	-	20	36	4	42	87	21
Gyereklapok	3	5	1	4	8	-	6	14	3	7	18	1
Hivatalos lap, értesítő, közlöny	4	9	-	1	2	-	7	15	2	24	56	7
Bibliográfiák, referáló lapok	3	5	-	3	6	-	12	32	-	30	57	5
Társadalomtudományi folyóiratok (1, 2, 3, 93/99)	4	7	-	8	24	-	25	40	13	56	82	32
Természettudományi ismeretterjesztő folyóiratok (5, 61, 91)	2	5	-	3	10	-	9	20	3	21	40	9
Nyelv, irodalom, művészet (4, 71/79, kivéve a 706)	10	18	2	10	17	-	40	81	17	66	90	25
Mezőgazdasági folyóiratok (63)	3	9	-	3	10	-	9	17	2	19	34	8
Alkalmazott tudományok (62/69 kivéve 63)	6	10	1	6	10	-	26	36	-	69	146	15
Ebből speciális (pl. műszaki) részleg folyóiratai	-	-	-	-	-	-	-	4	-	6	32	16

A táblázat az idegen nyelvű folyóiratokat nem tartalmazza, mert műfaji megoszlásuk kevés általánosítható tanulsággal jár. A korábbi folyóirat-felmérések során (részletei megjelentek a Könyvtáros-ban,* eredményeit felhasználtuk a folyóiratutmutatóban a mintajegyzékek összeállításához és a pénzügyi tervezés ajánlott számaihoz) azonos eredmények születtek.

Ingadozás van a bibliográfiai-referálólap jellegű, valamint a hivatalos, közlönyszerű időszak kiadványok vásárlásában, mert a könyvtárosok nem ismerték fel, hogy ezek gyűjtése megkönnyíti a tájékoztatást. Magas az irodalmi, művészeti jellegű folyóiratok száma a társadalomtudományokhoz, de különösen a természettudományokhoz képest. (10:2:4; 10:3:8; 40:9:25; 66:21:56 az egyes nagyságcsoportok szerint.) A mezőgazdasági folyóiratok átlagszáma az 5-20 ezer lakosú, leginkább mezőgazdasági termeléssel foglalkozó városok könyvtáraiban igen alacsony, s a magasabb kategóriákban is van olyan mezőgazdaságilag jelentős város könyvtára (Debrecen), amely aránytalanul keveset szerez be ebből a szakból. Az alkalmazott tudományokkal foglalkozó és a mezőgazdasági

* ISZLAI Zoltán: Napirenden a folyóiratbeszerzés. = Könyvtáros, 14. évf. 1964. 9. sz. 533-536. p.

folyóiratok összehasonlítása a mezőgazdaság hátrányára üt ki. A kép az egyes könyvtárkategóriák átlagszámait összevetve így alakul: 6:3; 6:3. 26:9; 69:19.

A folyóiratgyűjtés általános átgondolatlanságát bizonyítják minden könyvtár-kategóriában a legkisebb számok.

15. A katalógusok, kartotékok helyzete

Katalógusfajták	5- 10 ezer lakos	10- 20 ezer lakos	20- 50 ezer lakos	50 ezer lakos fel.	Össze- sen
Teljes betűrendes, szak- és helyrajzi katalógus	1	-	6	6	13
Csak betűrendes katalógus	1	-	-	-	1
Nincs, vagy nem teljes a katalógus	2	9	3	1	15
Folyóiratkatalógus külön, vagy a betűrendesbe osztva	1	-	6	4	11
Nincs folyóiratkatalógus	3	9	3	3	18
Egyéb tájékoztató kartoték	1	-	6	3	10
Egyéb tájékoztató kartoték nincs	3	9	3	4	19

A katalógusok helyzete tükrözi a feldolgozás elhanyagoltságát a közművelődési könyvtárakban. Viszonylag kis terjedelmű, könnyen rendben tartható katalógusról lévén szó a kézikönyvtár esetében, ez nem annyira idő- vagy munkaerőhiányra, hanem inkább szakértelem-hiányra és nemtörődömségre mutat. Kézikönyvtári katalógus 29 könyvtárból 15-ben, folyóiratkatalógus 18-ban, tájékoztató kartoték (pl. recenziókatalógus, amelyet éppen a felmérés időpontjában kaptak meg és erősen használnak a körültekintőbb könyvtárak) 19 helyen nincsen. A legelhanyagoltabb a 10-20 ezer lakosú könyvtárak katalógus-helyzete.

16. A helybenolvasás személyes feltételei, nyilvántartása

A táblázat arra utal, hogy sem a használat módja, sem a nyilvántartás, illetőleg annak részletessége sem általában, sem nagyságkategóriánként nem egy-
séges, azaz: spontánul, ösztönösen, alapszabályból való kiindulás nélkül alakult ki.

Mégis: általánosabb a - természetszerű - szabadpolcos használat. Érdekes

viszont, hogy még a 20-50 ezer lakosu csoportban is vannak bizalmatlan könyvtárosok, akik olvasóikat még felügyelet mellett sem tartják alkalmasnak a kézi-könyvtár használatára. Több helyen nincsenek meg az ellenőrzés feltételei sem.

Feltételek, nyilvántartás	5- 10 ezer lakos	10- 20 ezer lakos	20- 50 ezer lakos	50 ezren feletti lakos	Összesen
Szabad használat	3	6	3	5	17
Könyvtárostól kell kérni	-	1	3	1	5
Vegyes megoldások	1	2	3	1	7
Kiadott köteteket tartják nyilván	1	2	5	6	14
Látogatók számát tartják nyilván	1	2	6	5	14
Nincs helybenolvasási statisztika	3	6	3	1	13

Néhány helyen a statisztika vezetésével összefüggésben tartják szükségesnek, hogy az olvasó csak kérőlap kitöltése, vagy a napi statisztikába való bevezetése után kaphassa meg, a kért kézikönyvet.

Statisztikát a 29 könyvtár közül 13-ban nem vezetnek, a többiekben részben a látogatók számát (14), vagy a kiadott kötetek számát (14) számolják. Mindkettőt nyilvántartják 12 könyvtárban.

Sajnos ezek a nyilvántartások sem megbízhatóak, kérdésünkre, hogy pontosan mennyien látogatták a könyvtárat, illetve hány kötetet vettek igénybe, olyanok sem válaszoltak, akik egyébként jelezték, hogy vezetik a statisztikát.

Az 50 ezer lakoson feletti kategóriában (4 könyvtár átlagában)

1962-ben: 13 640 látogató esett egy könyvtárra,

1963-ban: 14 990 azaz napi: 45, illetve 50;

a 20-50 ezer lakos közöttiben (6 könyvtár átlaga)

1962-ben: 15 612 azaz: napi 52, illetve 55,

1963-ban: 16 463

(A többi kategóriánál az adatok nem értékelhetők.)

Az emelkedő tendencia mindenesetre azt mutatja, hogy az igény a helybeni szolgáltatásra növekszik, amit csak fokoz az, ha egy-egy könyvtár új helyiséget kap. Ilyenkor 2-3-szorosára ugrik egy év alatt a helybenolvasók (és a tájékoztatási kérdések) száma. (Kaposvári tapasztalat.)

17. Olvasótermi munka

Jellege	5-10 ezer lakos	10-20 ezer lakos	20-50 ezer lakos	50 ezren felüli lakos
Tájékoztatás	-	1	6	7
Felügyelet	2	3	2	-
Bibliográfiát készítenek	-	-	4	7
Bibliográfiát nem készítenek	4	9	5	-
Referensznapló van	-	-	2	4
Referensznapló nincs	4	9	7	3
Szaktájékoztatás van	-	-	2	4
Szaktájékoztatás nincs	4	9	7	3
Nincs külön olvasótermi szolgálat	2	5	1	-

Ez a táblázat is tükrözi, hogy (amint később látható), a magasabb lakosságú városokban viszonylag több, és több tartalmi könyvtári munkára alkalmas személy van, ezért a hozzájuk kapcsolódó szolgáltatások kiterjedtebbek. Feltűnő csupán az, hogy a tájékoztató munka (kijelölt könyvtárossal) nincs automatikusan összekapcsolva a bibliográfiakészítéssel és a referensznapló vezetésével, holott a rendszeres, igényes tanácsadás ezek nélkül nehezen képzelhető el.

18. A propagandatevékenység és segédeszközei

A helybenolvasással összefüggő propagandatevékenység általában a gazdasági tényezők uralkodó hatását bizonyítja. Ahol nagyobb a tér, jobbak az anyagi feltételek, ott több a kiállítás, rendezvény. (A minőséget nem vizsgáltuk.) Ésszerűtlenségre, az igényesség hiányára mutat az Eseménynaptár előfizetésének kimaradása (5 könyvtár nem fizet elő a 40 Ft-ért kapható kiállítási-ajánló bibliográfiára). A nagyközönségtől való elfordulást jelzi (szinte észrevétlenül) az, hogy a legnagyobb városok közül csak kettőben vállalkoztak rendszeres rendezvények tartására. A rendezvények hiánya más oldalról arra figyelmeztet, hogy a sorozat önmagát gerjeszti; legtöbb helyen ugyanis, ahol nincs klub-szerű, vagy legalábbis sorozati forma, a rendezvény-műfaj eltűnik, mert egy rendezvény szervezése olyan megterhelést jelent, hogy inkább nem kezdenek hozzá.

Ugyanakkor az audio-propagandához használható, könyvtári tulajdonba került eszközök száma elég tekintélyes. Ezeket néhány helyen csak a könyvtáros használja

A propagandatevékenység fajtái és segédeszközei	~ 10 ezer lakos	10-20 ezer lakos	20-50 ezer lakos	50 ezren felüli lakos
Kiállítás	3	7	7	7
Előfizetés Eseménynaptárra	3	7	7	7
Nincs kiállítás	1	2	2	-
Nem fizetnek elő	1	2	2	-
Rendezvények	-	4	6	7
Klubszerű rendezvény-sorozat	-	3	4	2
Rendezvény nincs	4	5	3	-
Rádió	2	5	5	4
Lemezjátszó	1	4	5	5
Magnetofon	1	4	5	5
Televízió	-	1	2	3

19. Kiállítások, rendezvények száma

A jelentés hiányos. Vannak könyvtárak, amelyek jelezték, hogy kiállításokat rendeztek, rendezvényeket szerveztek, ugyanakkor nem töltötték ki a konkrét számadataira vonatkozó kérdést.

Az 50 ezer lakoson felüli könyvtáraknál (5 könyvtár átlagában) 1962. évi 25, ill. 1963. évi 26;

a 20-50 ezer lakost ellátó könyvtáraknál (9 könyvtár átlagában) 1962. évi 18, ill. 1963. évi 23;

a 10-20 ezer lakost ellátó könyvtáraknál (3 könyvtár átlagában) 1962. évi 9, ill. 1963. évi 10 kiállítás volt. (Fokozatosan csökkenő tendencia a nagyságok között, de emelkedő az azonos csoporton belül.)

A rendezvények száma ugyanebben a sorrendben:

(6 könyvtár átlaga): 1962 évi 10, ill. 1963 évi 8,

(5 könyvtár átlaga): 1962 évi 16, ill. 1963 évi 21,

(3 könyvtár átlaga): 1962 évi 8, ill. 1963 évi 23.

Ez ismét mutatja, hogy a klubszerű rendezvénysorozatokat inkább kedvelő könyvtáraknál a legmagasabb a rendezvényszám, és hogy a nagyobb könyvtárak

(a nagyvárosokban lezajló egyéb rendezvények konkurrenciája miatti félelemből) csökkentik rendezvényeik (s növelik kiállításaik) számát.

20. A helybenolvasást segítő könyvtárosok végzettsége és könyvtári gyakorlata

Végzettség és gyakorlat	5-10 ezer lakos	10-20 ezer lakos	20-50 ezer lakos	50 ezer lakoson felül	Összesen
Egyetem - könyvtári képesítés nélkül	-	-	2	4	6
Egyetem könyvtárszakkal	-	-	1	3	4
Főiskola könyvtári képesítés nélkül	-	-	-	2	2
Főiskola könyvtárszakkal együtt	-	-	2	1	3
Középiskola könyvtári képesítés nélkül	1	6	4	2	13
Középiskola könyvtári képesítéssel	1	2	2	4	9
Alacsonyabb foku képesítés	2	1	-	2	5
10 éven túli gyakorlat	-	-	2	3	5
5 éven túli gyakorlat	1	1	4	6	12
2 éven túli gyakorlat	2	5	4	7	18
2 év alatti gyakorlat	1	3	1	2	7
Személyek száma	4	9	11	18	42

A képesítési helyzet áttekintése némi magyarázatot ad a kézikönyvtár, a folyóirattár, a nyilvántartások helyzetével kapcsolatos negatívumokra. Ugyanis - a vizsgálat időpontjában - még a legjobb káderkiválasztási helyzetben lévő nagykönyvtáraknál is nagyobb a könyvtári képesítés nélküliek száma a könyvtári képesítéssel rendelkezőeknél. Az alacsonyabb lélekszámú városokban, illetve községekben az olvasószolgálatot teljesen a középfoku végzettségűekre bízták. Egyetemet könyvtárszakon végzett könyvtáros a 42 közül mindössze 4 található, a főiskolát könyvtárszakon végzettekkel együtt is csupán 7-en vannak. Az egész vizsgált területen a könyvtári képesítés nélküliek száma 26, a felmért személyek 2/3 része.

A szakmai gyakorlatot tekintve a helyzet hasonló az előbbihez. Az alacsonyabb lélekszámú települések könyvtáraiban a középkáderek közül mindössze 2

rendelkezik 5 éven túli gyakorlattal. (Ezek közül az egyik középiskola nélküli, a másiknak nincs könyvtári képesítése.) Olyan eset is van (Szarvas), ahol középfoku végzettség és könyvtári gyakorlat nélkül dolgozik olvasószolgálatban könyvtáros. (felügyelő). A 20-50 ezer lakosu csoportban feltűnt, hogy a 4 középfoku végzettséggel rendelkezőnek már 2 éven felüli gyakorlata van, mégsem szerezték meg legalább a középfoku szakmai képzettséget. A nagykönyvtáraknál pedig értelmetlen, hogy a középiskolánál alacsonyabb végzettségű személyzetet miért tartják az olvasószolgálatban 2 évnél tovább (Győr, Szeged).

Míndez azt mutatja, hogy

- a/ a képesítési rendeletnek a gyakorlatban nem tesznek eleget,
- b/ az olvasószolgálatba továbbra sem mindenhol a jó erőket állítják,
- c/ a kisebb városok és községek tartalmi munkáját azért nem lehet megjavítani, mert a káderkiválasztás helytelen,
- d/ szükség van az olvasószolgálatban a tényleges tartalmi és a tényleges adminisztratív munkát végzők kettéválasztására.

21. A kézikönyvtárjegyzék kiegészítésének tanulságai

A jegyzék* 350, a KMK által a járási és önálló községi jellegű könyvtáraknál nélkülözhetetlennek tartott kézikönyvet sorol fel. - Ez természetesen csak a kézikönyvtár sine-qua-non-ja, cím szerint kizárólag kézikönyveket tartalmaz. Mellőzi az albumokat, sorozatokat, klasszikusokat stb., ezeknél csak utal a megfelelő szakcsoportokban arra, hogy ebből a műfajból is érdemes beszerezni.

Igy tehát a 20 ezer lakos feletti települések könyvtáraiban eleve nem várható hogy a jegyzékben jelentősebb hiányok legyenek, és ez nem is következett be. Jelentős hiány - ami általánosítható lenne - a többi csoportban is kevés van.

Az alábbiakban felsoroljuk azokat a műveket nagyságcsoportonként, amelyek a mintajegyzéket kijelölő valamennyi könyvtárból hiányoztak, illetőleg feltűnően kis példányban voltak meg. A sorrend a jegyzék eredeti sorrendje (szakcsoportok szerint). (Az 5-10 ezer lakosu településeket hiányos adatszolgáltatás miatt mellőzzük.)

*/(ISZLAI Zoltán): Kézikönyvtárjegyzék járási, városi, önálló szakszervezeti és önálló községi könyvtárak számára. Bp. 1964. 33 p. / A Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványai. 1./ - A Könyvtártudományi Szakkönyvtárban meglévő mű raktári jelzete: 2-1460, 2-1461.

I. 50 ezer lakos felett:

1. Magyar muzeumok. 1945-1955. (1)*
2. Magyar Tudományos Akadémia Almanachja (-)
3. Posta Központi Hirlapiroda. Hirlapjegyzék. (1)
4. Simay Norbert: A szakszervezeti irodalom népszerűsítése (-)
5. Molnár István: A köznevelés tíz éve 1945-1955. (1)
6. A magyar orvosi könyvek bibliográfiája. (1)
7. Walleshausen Gyula: A mezőgazdasági tudományos kutatás és tájékoztatás segédkönyvei. (-)
8. Dokumentumfilmjegyzék. Az 1961. december 31-ig bemutatott és forgalomban lévő filmekről. (1)
9. Játékfilmjegyzék az 1961. december 31-ig megjelent és forgalomban lévő filmekről. (1)
10. Siklós András: Bibliográfia Magyarország legújabbkori történetéhez.(1)

II. 20-50 ezer lakos között: (Azonos címek csak az előző csoport megfelelő számára való utalással.)

1. Vö. I. 1. (-)
2. Mados Lászlóné: Mezőgazdasági szakfolyóirataink bibliográfiája. (-)
3. Az ateizmus kérdésének újabb irodalma. (1)
4. Rózsa György: A közgazdasági kutatás forrásai és segédletei. (1)
5. Vö. I. 4. (-)
6. Tervgazdasági, statisztikai és számviteli bibliográfia. (1)
7. Diplomáciai és nemzetközi jogi lexikon. (1)⁺
8. Az adók, illetékek, vámok és egyéb adójellegű kötelezettségek hatályos jogszabályai. (-)
9. Vö.: I. 5. (-)
10. Sándor István: Magyar néprajztudomány 1945-1955. (Bibliogr.) (-)
11. Struik, Dirk Jan: A matematika rövid története. (1)⁺
12. Vö. I. 6. (-)
13. Vincze Pálné: Hazai és külföldi időszakos műszaki dokumentációs kiadványok.
14. Vö.: I. 7. (-)
15. Vö.: I. 9. (-)
16. Tóbiás Áron: Ötven könyv. (-)
17. Polgár Erzsébet - Tiszay Andor: Utazások a nagyvilágban. (-)
18. Vö.: I. 10. (-)

III. 10-20 ezer lakos között: (Azonos címek az előző csoportok megfelelő számára való utalással.)

1. Béley Pál - Ferenczyné Wendelin Lidia: A magyar bibliográfiák bibliográfiája. (-)
2. Ferenczyné Wendelin Lidia - Fügedi Péterné - Somogyi Andrásné: A magyar bibliográfiák bibliográfiája. (-)
3. Vö.: I. 1. (-)
4. Vö.: I. 2. (-)

*A ()-ben lévő szám a mű előfordulási gyakoriságát jelöli.

5. Külföldi folyóiratkatalógus. (-)
6. Vö.: II. 2. (-)
7. Vö.: I. 3. (-)
8. A filozófia története. (-)⁺
9. Az ateizmus kérdésének újabb irodalma. (-)
10. Vö.: I. 4. (-)
11. Vö.: II. 6. (-)
12. Jáki László: A magyar nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája. (-)
13. Vö.: I. 5. (-)
14. Külkereskedelmi kislexikon. (-)⁺
15. Markos Béla - Kolacsek András: Idegenforgalom. (-)
16. Vö.: II. 10. (-)
17. Keszthelyi Ernő: Russzicizmusok. (-)
18. Törő Imre: Az ember fejlődése. (-)⁺
19. Rapaics Raymund: A magyar biológia története (-)⁺
20. Vö.: II. 13. (-)
21. Vö.: I. 7. (-)
22. Zala Imre: A könyvterjesztés alapismeretei. (-)⁺
23. Biró Béla: A magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiája. (-)
24. Kókai Rezső: Századunk zenéje. (-)⁺
25. Vö.: I. 8. (-)
26. Vö.: I. 9. (-)
27. Staud Géza: Magyar színészeti szakkönyvek bibliográfiája. (-)
28. Pálvölgyi Endre: A dráma története. (Bibliográfia.) (-)
29. A regény története. (Bibliográfia.) (-)
30. Vö.: II. 16. (-)
31. A magyar stilisztika útja. (-)⁺
32. Kóvágyó Antal - Marót Miklós: Idegenforgalmi (az idegenforgalomban felhasználható) művek jegyzéke. (-)
33. Vö.: I. 10. (-)

A felsorolásból nyilvánvaló, azok a művek hiányoznak a tájékoztatási kézikönyvtárból, amelyek a könyvkereskedelmi forgalmon kivülesnek, ki-mondottan könyvtári célra készülnek, valamint olyan típusúak, amelyekről a könyvtárak (mivel a könyvterjesztés hiányos vagy félrevezető tájékoztatást adott) nem ismerték fel, hogy kitűnő tájékoztatási eszközként használhatók (folyóiratkatalógus, filmjegyzék). Nem bibliográfia, illetőleg címjegyzék az egész névsorban mindössze néhány szerepel. (A felsorolásban +-tel jelölve.)